

10. ROČNÍK, ČÍSLO 2/2020

FACTUM

ČTVRTLETNÍK MUZEA VYSOČINY JIHLAVA

Hrad Roštejn zpřístupněn veřejnosti

O něco později, než se původně předpokládalo (konkrétně od úterý 2. června 2020), po ukončení všech rekonstrukčních prací, otevřel návštěvníkům svou bránu hrad Roštejn.

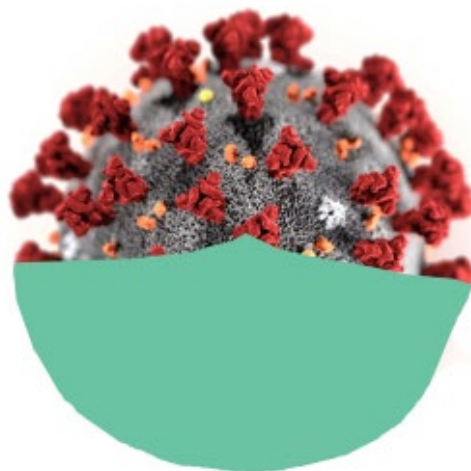
pokračování na straně 6.

Co tě nezabije, to tě posílí

Přišel březen, Covid a nouzový stav. S tím drsná restriktivní opatření, uzavření hranic, zákaz spolčování, uzavření veřejných institucí... Pro muzea a galerie situace nepředstavitelná. Na vyhodnocení ekonomických a organizačních dopadů je ještě čas a navíc k tomu nejsem nijak kompetentní. Ale mohu se na to podívat z hlediska lidského, z hlediska obyčejného člověka.

Ta situace mne, a doufám, že nejen mne, přivedla k uvědomění si skutečných hodnot. K zapřemýšlení o našem hodnotovém žebříčku a (snad) jeho přehodnocení. Měli jsme více času každý sám na sebe a na své blízké. Ne snadno to všichni hned zvládali, ačkoliv by to měla být samozřejmost. Jsem ale přesvědčen, že jsme to nakonec zvládli všichni. Že jsme pochopili, jak je cenný ten život, který žijeme, a jak jednoduché je o něj přijít. Učí nás to vděčnosti za to, co máme, vede nás to k větší upřímnosti nejen vůči sobě samému, ale zejména k druhým. Ta zkušenost nás snad přivede i k větší pokoře, skromnosti a štedrnosti.

Vše, co jsme donedávna dělali, jsme brali jako naprostou samozřejmost, nu a stačilo pár zákazů a omezení, týkajících se našich základních svobod a náhle jsme poznali ten rozdíl mezi věcmi důležitými a nedůležitými. Pochopili jsme, kolik energie a času jsme dosud věnovali věcem nepodstatným a pomíjivým.

Věřím, že nás tato koronaepizoda, v duchu moudra Johna Miltona „*Co tě nezabije, to tě posílí*“, vskutku posílila. Tož hlavu vzhůru, kolegyně a kolegové, pojďme spolu vstříc druhému pololetí tohoto zatím abnormálního roku.

Pavel Bezděčka

Jihlavské muzeum vystavuje archeologické nálezy

V letošním roce připravilo archeologické oddělení dvě výstavy, které prezentují archeologické nálezy ze sbírek MVJ. Zatímco první výstavu s názvem *Archeologické výzkumy, objevy a nálezy na Jihlavsku aneb využití dendrochronologie v archeologii* se podařilo v prostorách muzea otevřít ještě před vypuknutím koronavirové pandemie 27. 2. 2020, zahájení výstavy *Achtung Baustelle. Bauen und Wohnen im Mittelalter – Pozor stavenišť. Stavba a bydlení ve středověku* v dolnorakouském Asparn an der Zaya bylo odloženo z 18. dubna až na 1. června.

Nová série výstav zaměřených na regionální archeologické výzkumy byla zahájena výstavou *Archeologické výzkumy, objevy a nálezy na Telčsku v roce 2018* a v letošním roce pokračuje prezentací archeologických nálezů na Jihlavsku, přičemž celá polovina výstavy je věnována speciálnímu přírodovědnému oboru – dendrochronologii, která představuje pro archeologii jednu z nejdůležitějších možností absolutního datování historických stavebních konstrukcí či ojedinělých nálezů dřeva.

Archeologické nálezy na Jihlavsku jsou věnovány především výzkumům historických měst, městeček a městysů – Jihlavě, Batelovu, Brtnici, Polné a Stonařovu, zvláštní pozornost je zaměřena na hrnčířské pece zkoumané v Kostelci u Jihlavy (1953), v Jihlavě – Křížové ulici č. 14 (1993, 2008) a nejnověji v ulici U Skály v Jihlavě (2019). Prezentovány jsou také průzkumy jihlavských historických domů a jejich hospodářského záze-

mí. Předmětem archeologických průzkumů byly v minulosti všechny tři nejstarší jihlavské kostely (sv. Jakuba Většího, Nanebevzetí Panny Marie s klášteřem minoritů a Povýšení sv. Kříže s dominikánským klášteřem) a výběrově tři venkovské kostely sv. Kunhuty v Kostelci u Jihlavy, sv. Vavřince ve Vyskytné nad Jihlavou a sv. Petra a Pavla v Rančířově. Kromě již zmiňovaných menších měst a městysů nacházejících se v obvodu města Jihlavy představujeme také ojedinělé nálezy a „ztrátové artefakty“ nalezené ve volné krajině na Jihlavsku.

Druhá část výstavy je věnována dendrochronologickým výzkumům. Na jedenácti panelech jsou přehledně předvedeny metody datování dřeva na základě zkoumání tloušťky letokruhu stromů a vytváření tzv. letokruhových křivek, umožňujících na konci celého procesu určit letopočet skácení stromu. Tato část výstavy má nadregionální přesah, neboť se zabývá oborem jako takovým s příklady z celé Vysočiny i dalších regionů. Autory „dendrochronologické“ části jsou Ing. Josef Kyncl, zakladatel brněnského DendroLabu, a Ing. Jiří Bláha, Ph.D., který se dlouhodobě věnuje datování krovů historických staveb na Vysočině. Výstava v půdních prostorách muzea na Masarykově nám. č. 57/58 byla znovu zpřístupněna 11. května 2020 a měla by být ukončena 25. října 2020.

Druhá výstava byla realizována v rámci projektu Interreg Rakousko – Česká republika 2018–2020, zvaného též zkráceně

Muzeum Vysočiny Jihlava – půdní prostory, foto D. Zimola, MVJ

Zámek v Asparn an der Zaya – výstavní prostory MAMUZ, foto D. Zimola, MVJ

I-CULT. Věnováno jí bylo celé jedno patro renesančního zámečku patřícího dolnorakouskému muzeu MAMUZ v Asparn an der Zaya, Schlossgasse 1. Jak sám název (*Achtung Baustelle. Bauen und Wohnen im Mittelalter – Pozor stavenišť. Stavba a bydlení ve středověku*) napovídá, výstava je věnována především středověkým stavbám všeho druhu a jejich pozůstatkům v archeologických pramenech. Jihlavské muzeum se podílelo jednak přípravou textů, především však zpracováním zapůjčených předmětů, od součástí staveb v podobě kamenných architektonických článků, cihel, střešní krytiny, kachlů, přes

součásti oděvu středověkého člověka (přezky, kožené boty), až po drobnosti související s obchodem, jako jsou mince nebo části vah. Předměty pocházejí z archeologických výzkumů středověkých měst Jihlavy, Třebíče a Telče, které AO MVJ zkoumá dlouhodobě. Kromě archeologických nálezů lze na výstavě spatřit i výsledek práce stavebních historiků, kteří dodali podklady pro výrobu modelu mikulovského hradu ve středověku. Na projektu zahrnujícího regiony Dolního Rakouska, jižní Moravy, Vysočiny a jižních Čech kromě archeologů participují od roku 2018 také etnografové, historici nebo geologové. Vrcholem archeologické části projektu by měla být maketa rotundy z 9. století postavená na volném prostoru v zámeckém parku. Stavba je inspirována archeologickým výzkumem základů raně křesťanské stavby, které byly odhaleny na Pohansku u Břeclavi v letech 2006–2007. Výstava v MAMUZ Asparn an der Zaya, která potrvá do 22. listopadu 2020, představuje v době stále více se uvolňujících opatření dobrý námět pro letní výlet k našim jižním sousedům.

David Zimola

Výstava „Achtung Baustelle“, foto E. Nowotny

Archeologické nálezy ze sbírek MVJ na výstavě „Achtung Baustelle“, foto E. Nowotny

Nebylo to tak dávno

V letních měsících se budete moci v prostorách muzea v Třešti pokochat fotografiemi Miroslava Čučky na výstavě nazvané *Nebylo to tak dávno*.

Miroslav Čučka byl vynikající amatérský fotograf. Do Třeště se s manželkou přistěhoval v roce 1957 a pobyl zde jen krátce, do roku 1964. Po celou dobu pracoval v třeštském Partexu. V Třešti začal také navštěvovat fotokroužek spolu s dalšími v té době aktivními fotografy. Účastnil se různých soutěží a výstav a tehdy se zrodila i celá řada jeho snímků mapujících běžný život obyčejných lidí. Jeho záběry jsou plné života. Byl pohotovým pozorovatelem lidí a obdivovatelem přírody se schopností zachytit jedinečnost daného okamžiku. I když fotografie Miro-

slava Čučky vznikaly ve druhé polovině 20. století, zachycují mnohdy činnosti a situace, které již patří minulosti. Senoseč, jakou nafotografoval, už z venkova vymizela téměř stejně jako louky v okolí. Pole s mákem možná sem tam najdete, ale ženy sklízějící makové tobolky ručně už k vidění dávno nejsou. Děti už se v rybnících nekoupou a pod stan bez připojení k internetu je také těžko dostaneme. Ani vesnická pouť už není tak velkým zážitkem, jak bývala před padesáti lety...

Atmosféru doby nedávné a přitom tak jiné si budete moci v třeštském muzeu připomenout od 30. června do 30. září 2020.

Milina Matulová, foto Miroslav Čučka

Postřehy z krajin blízkých i vzdálených

Na závěr léta a počátek podzimu připravujeme do Kavárny Muzeum fotografickou výstavu Vlasty Böhmové (Luka nad Jihlavou), členky zdejšího Horáckého fotoklubu. Její výstavní kolekce s názvem *Postřehy z krajin blízkých i vzdálených* představí průřez autorčinou tvorbou posledních let. Objeví se zde fotografie krajiny a přírody z Vysočiny, také z cest po Evropě, Maroku a Kubě.

Výstava bude přístupná od 18. srpna do 4. října 2020.

Pavel Bezděčka

Coronavir a Foit

Největší osobností 20. století v Telči byl bezesporu sochař František Vladimír Foit. Bohužel minulý režim ho téměř úplně vymazal z povědomí všech. Málokdo ví, že nebyl sochařem regionálního významu, ale že jeho dílem byly sochy prvorepublikových politiků a hereček, a také se podílel na sochařské výzdobě budovy Ministerstva průmyslu a obchodu v Praze.

V dubnu 1931 odjel se zoologem Jiřím Baumem do Afriky. Jeli vozem Tatra 12, speciálně upraveným pro potřeby cesty, z Alexandrie přes Káhiru a podél Nilu přes Egypt, Súdán, Chartúm, Stanleyville v tehdejší Belgickém Kongu a dále přes Albertovo jezero do Ugandy a Nairobi v Keni.

Tanganikou pak pokračovali do bývalé Severní Rhodesie k Viktoriiným vodopádům a nakonec dojeli do Kapského města v tehdejší Jihoafrické unii. Do Prahy se vrátili v prosinci 1931.

V roce 1947 se sochař Foit vydal na svou druhou cestu do Afriky, tentokrát s manželkou Irenou. Cesta byla plánována na rok. Na své cestě F. V. Foit vytvářel modely afrických domorodců, fotografoval a společně s manželkou nahrávali domorodou hudbu.

V průběhu druhé africké cesty došlo v Československu ke komunistickému převratu a veškerý majetek rodiny Foitových byl znárodněn. Foitovi se usadili v Nairobi, kde se F. V. Foit později stal profesorem na Kenyatta College nairobské univerzity. V 70. letech požádali Foitovi o přesídlení do tehdejší Jugoslávie, které jim bylo umožněno díky značnému věhlasu a především množství sbírek, které slíbili Jugoslávii darovat. Ještě před převozem

sbírek a uspořádáním výstavy F. V. Foit v Jugoslávii zahynul při automobilové nehodě.

Ve slovinštině Veleniji je věnováno celé jedno patro sochařovým africkým sbírkám a jeho sochařské práci. Vzhledem k tomu, že v telčském muzeu jsou jeho poměrně rozsáhlé sbírky a práce, tak se slovinští pracovníci muzea vydali je do Telče prozkoumat. To už bylo na podzim v roce 2018. Při této příležitosti se také zmínili, že připravili putovní výstavu věnovanou sochaři Foitovi. Hned jsme se domluvili, že by výstavu bylo pěkně realizovat i v Telči. Zamluvili jsme termín v městské galerii na letošní rok, kdy je 120. výročí narození F. V. Foita. Výstava ze Slovinska je především fotografická, a tak v Telči bychom ji doplnili sbírkovými předměty, které Foitovi věnovali telčskému muzeu. Vše, až na pár drobností, bylo připravené. A do toho vstoupila vyšší moc v podobě koronaviru, který uzavřel hranice a vůbec se postaral o zrušení všeho plánovaného.

Pro letošní rok jsme tedy museli výstavu odložit, ale plán na rok příští je ten, že výstava bude a snad se nám podaří sochaře Foita dostat více do povědomí veřejnosti. Nebude sice k výročí narození sochaře, ale k 50. výročí jeho úmrtí. Trochu smutné, hlavně aby zase nějaký vir či vyšší moc nevstoupila opět do našich plánů!

Helena Grycová

Portréty zvířat

Na tuto výstavu jsme vás již zvali v minulém čísle Museum Factum. Měla se v Kavárně Muzeum konat v období vrcholícího jara, což však neumožnily vládní zákazy a uzavření muzeí a galerií, jakož i restaurací a kaváren. Výstavu fotografií jihlavského fotografa Pavla Zacha jsme tedy připravili v náhradním termínu. Snímky pro tuto výstavu, s názvem *Portréty zvířat*, pořídil autor zejména v jihlavské ZOO. Jistě zajímavá výstava bude v kavárně přístupná od středy 8. července do neděle 16. srpna 2020.

Pavel Bezděčka

Jiří Brodina – obrazy

Do výstavního prostoru arkád připravujeme na druhou polovinu prázdnin a na září výstavu známého českého malíře Jiřího Brodiny. Jeho obrazy jsou z dobrého světa. Je to svět něhy, ticha, pastelových barev a pohody. Všechny náměty, sváteční, zdánlivě všední i výjimečné, jsou stejně hezké a poetické. Mají v sobě humor podobný laskavému pohlázení a posvátný klid stromů, osamělých lip a dubů. Koneckonců sám malíř svým zjevem připomíná silný urostlý strom s košatou korunou. Stojí oběma nohama pevně na zemi a rozhlíží se po svém podbrdském kraji a vesnici Všeradice, kde žije. Pokuřuje doutníky, popíjí víno a maluje obrazy s duší.

Výstava *Jiří Brodina – obrazy* bude přístupná od 7. srpna do 4. října 2020. Vernisáž se uskuteční ve čtvrtek 6. srpna 2020 v 17 hodin.

Pavel Bezděčka

Dopravní prostředky – z místa na místo v balíčku karet

Na letní měsíce připravujeme do prostoru velkého sálu výstavu ve spolupráci s Clubem sběratelů hracích karet. Díky spolupráci s tímto klubem, konkrétně s jeho jihočeskou sekcí – pány Milanem Bednářem a Jiřím Novotným – již měli návštěvníci jihlavského muzea možnost zhlédnout na začátku loňského roku výstavu *Karty v Jihlavě*.

Ve sbírkách autorů výstavy se nachází stovky karetních sad, které jako hlavní téma obsahují obrázky dopravních prostředků, a další karetní hry, kde jsou dopravní prostředky také obsaženy. Výstava přinese pohled do historie i současnosti dopravy i dopravních prostředků na kartách starých i těch nejnovějších. Příchozím poskytne téměř kompletní přehled o všech dopravních prostředcích, které člověk používal a používá k tomu, aby se dostal z místa na místo a aby mohl přepravovat i materiál, který ke svému životu potřebuje.

Od kol, motorek, aut osobních i nákladních, přes speciální vozidla sloužící k plnění pracovních úkolů ve stavebnictví, zemědělství i vozidla používaná k záchraně životů i majetku v rámci integrovaného záchraného systému. I na kartách najdeme důkazy toho, že se člověk dokázal odpoutat od rodné hroudy a ovládl prostor ve vzduchu prostřednictvím balonů, vzducholodí, letadel, vrtulníků a vesmírných plavidel.

Objekty umožňující člověku cestování po vodě i pod vodou taktéž nalezneme na kartách: vory a jiná primitivní plavidla,

ale také plachetnice a parníky a dokonce i nejmodernější plavební prostředky. Samostatnou kapitolou jsou kolejová vozidla, železnice a horské dopravní prostředky – od koněspřežné dráhy, přes parní stroje k naftovým či elektrickým pohonným jednotkám.

Výstava bude doplněna i řadou exponátů vážících se k tématu výstavy. Na své si přijdou děti i dospělí. Výstava potrvá od 26. června do 6. září 2020 – jste srdečně zváni!

Milan Bednář &
Dana Oberreiterová

Hrad Roštejn zpřístupněn veřejnosti

O něco později než se původně předpokládalo (konkrétně od úterý 2. června 2020), po ukončení všech rekonstrukčních prací, otevřel svou bránu návštěvníkům hrad Roštejn. Otevření je to mimořádné nejen proto, že tentokrát byla sezona zkrácena vlivem pandemie koronaviru, ale také tím, že poprvé od roku 2017 se otevírá hrad již bez přítomnosti stavební techniky na nádvoří, fasádách či v interiérech. Paradoxně právě vládní opatření směřující k omezení provozu kulturních památek pomohla stavební firmě dokončit poslední práce na hradním nádvoří v průběhu měsíců dubna a května a od června tak může být hrad již v plném provozu. V červnu bude sice ještě drobně

limitován nemožností vstoupit na centrální trávník na nádvoří (s ohledem na nový výsev trávy) a nemožností využít parkování před hradem, do začátku hlavní sezony by měla ovšem i tato omezení padnout.

A co mohou návštěvníci na nově upraveném nádvoří obdivovat? Kromě zbrusu nové hradní brány a přímo nad ní umístěného reliéfu medvědí hlavy (snaha o návrat k podobě dle historických fotografií) mohou obdivovat například bylinkovou zahrádku před vstupem do správní budovy nebo kopii sochy sv. Huberta na sloupu uprostřed nádvoří. V interiérech trvá nabídka, která byla zkompleťována v minulém roce, sestávající z histo-

rické expozice, interaktivní přírodovědné trasy a možnosti výstupu na hradní věž.

Ani letos nebudou chybět populární letní akce – začátkem prázdnin divadelní prohlídka *Se zlatou růží v erbu* (4. – 6. července), dále open air představení Horáckého divadla v Jihlavě *Osudy dobrého vojáka Švejka* (10. + 11. července a 17. + 18. července), vystoupení regionálních kapel v rámci *Jazzu na Roštejně* (23. srpna) a *Hradozámecká noc* s promítáním filmu *Poslední aristokratka* (29. srpna). Těšíme se na vás v létě na Roštejně!

Kateřina a Josef Rozinkovi
Foto: Jiří Juříčka, MVJ

Výměna rostlin na Roštejně

Jedním ze symbolů hradu Roštejna je takzvaný *Botanický* nebo též *Zelený sál*. Velká místnost na jižní straně nádvoří byla postavena asi během renesanční přestavby hradu na lovecký hrádek. Všechny její čtyři stěny jsou vyzdobeny obrazy 492 různých druhů rostlin v pásech nad sebou. Samotný původ a pozadí vzniku maleb již na stránkách Muzeum Factum, v čísle 2/2013 komentovala dřívější kastelánka hradu, Zdeňka Vaníčková. Během rekonstrukce hradu bylo dlouho diskutováno, jak uchopit další vybavení sálu. Nakonec bylo vybráno řešení s umístěním herbářových položek běžných rostlin Českomoravské vrchoviny kolem všech zdí tak, aby tvořily jakousi bariéru mezi prostorem pro návštěvníky a cennými nástěnnými malbami. Na stojáncích mezi plexiskla jsou zde vloženy herbářované rostliny s doplněnými českými a latinskými jmény druhů. Protože se však jedná o přírodniny, i na jejich stavu pracuje okolní prostředí. U herbářových položek, které jsou vystaveny

dennímu světlu, tak postupně dochází k přirozené ztrátě barev. Vlastně stejně jako u obyčejného sena. Proto před začátkem každé turistické sezóny musíme tyto položky vyměnit za nové. Předchází tomu několik cest do lesů a na louky v okolí Jihlavy s výskytem již předem stanovených druhů, jejich sběr, následně vylisování a usušení. Letošní jarní sběr byl poněkud narušen panující karanténou a nutností tzv. home-office, ale zejména kůrovcovou kalamitou v lesích. Řada lokalit, na nichž jsme byli zvyklí běžné druhy pravidelně sbírat, se změnila či zanikla, a to díky nájezdům těžké lesnické techniky či dokonce po přírodu silně devastujícím mulčování a nově vzniklých pasek. Přesto jsou rostliny vyměněny, a tak již od otevření hradu Roštejna, které se uskutečnilo 2. června 2020, si mohou návštěvníci hradu osvěžit znalost běžných druhů naší flóry.

Text a foto Jiří Juříčka

Úspěšná práce SOČ

Odborní pracovníci muzea se velmi často podílí jako konzultanti, vedoucí nebo oponenti na studentských pracích. Jedná se o práce maturitní, bakalářské, ročníkové, magisterské i doktorské, běžné je i vedení středoškolských odborných činností (tzv. SOČek). Hlavním úkolem prací SOČ je umožnit nadaným studentům středních škol, aby si vyzkoušeli odbornou práci na zvoleném tématu: naučili se základy vědecké práce od definování problému, přes kritické posouzení informací o tématu, volbu správných metod, naučili se svoje výsledky sepsat a prezentovat před odborným publikem. Práce jsou soutěžní – studenti prochází „sítěm“ kol školních, okresních, krajských až do celostátního.

Velkého úspěchu dosáhli studenti septimy choťebořského gymnázia Eliška Ondráčková a Matěj Moravec s prací SOČ, která se zabývá fyzikálními a chemickými vlastnostmi vod v lomu Pohled a recentními sekundárními nerosty na této lokalitě. I přes všechny nástrahy a podivnosti letošního jara dokázali studenti zvítězit ve své kategorii a postoupit až do celostátního kola. Konzultantem práce je geolog muzea Karel Malý.

Práce byla pro studenty náročná časově i fyzicky: více než rok v pravidelných intervalech odebírali vzorky v pohledském lomu. Vzorky vod pak analyzovali – částečně sami v laboratoři a některé parametry pak byly stanoveny v laboratořích vysokých škol. Finance na analýzy si studenti dokázali zajistit také sami – formou sponzorských darů od firmy, která těžbu v lomu provozuje. Vzorky minerálů studenti dokumentovali a determinovali s pomocí přístrojů, které muzeum nově pořídilo v rámci projektu. Cílem celé práce bylo ověření, zda vody v lomu představují obecné environmentální riziko či zda budou rizikové v případě, že v lomu vznikne plánované koupaliště.

I když umístění na „stupních vítězů“ není tím hlavním, co by mělo účastníky SOČek motivovat, drželi jsme palce choťebořským studentům v celostátním kole. A povedlo se! Ne kvůli těm palcům, ale díky znalostem obsadili v celostátní soutěži skvělé páté místo! Gratulujeme!

Text a foto Karel Malý

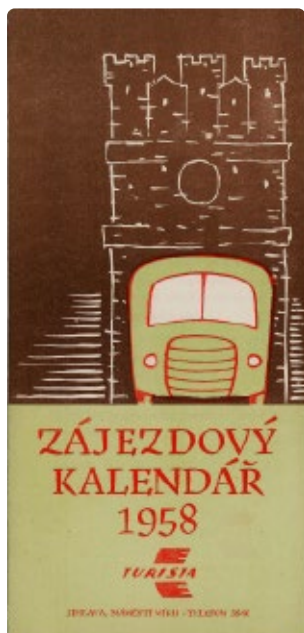
Plánujete dovolenou?

Už teď všichni tušíme, že ta letošní bude výrazně jiná, než jakou jsme doposud znali. Omezení kvůli koronaviru nás totiž čekají všude. Komplikace a nejistota při cestách do zahraničí přiměje řadu z nás objevovat raději krásy vlasti. A tak se cestovní kanceláře rychle přeorientovaly na domácí turisty a rozšířily svoji nabídku tuzemských zájezdů. Třeba Pražský hrad, kutnohorská kostnice, zámecké areály v Lednici nebo Pravčická brána nedaleko Hřenska – to jsou atraktivní místa, která s cestovními agenturami navštěvovali už naši prarodiče.

Ve sbírce jihlavského muzea jsou dochované tři katalogy zájezdů. Jsou to tisky nevelkých formátů, jednotlivé dvojlisty spojené jednoduše obyčejnými sponkami ve hřbetu. Jejich formální „pestrost“ je dána pouze barvou písma – červená, černá

a modrá, drobnými jednoduchými perokresbami a podložením textu barevnými geometrickými tvary. Vrcholem zpestření jsou pak vytištěné černobílé fotografie v kvalitě běžných novinových obrázků.

Zájezdový katalog z roku 1958 a 1962 vydala jihlavská cestovní kancelář TURISTA, která měla své sídlo na dnešním Masarykově náměstí č. 50. Kdo se nedostal na „výběrovou“ rekreaci ROH, kam jezdili především ocenění pracovníci nebo lidé z náročných provozů, ten mohl vyjet s TURISTOU. Jednodenní autokarové výlety většinou lákaly na význačné kulturní a sportovní události – Mezinárodní veletrh Brno, Liberecké výstavní trhy, Mezinárodní filmový festival v Karlových Varech, Pražské hudební jaro, Strážnické slavnosti, Janošíkova Terchová, Haško-

va Lipnice, Velká přilba Pardubice aj. Vícedenní pobyty, ať už na horách či v lázních, zahrnovaly kromě dopravy a ubytování také mnoho výletů na hrady a zámky. Nechyběly parníkové vyjíždky po Vltavě, Labi, Dunaji a pro náročné vyhlídkové lety pořádané ve spolupráci s ČSA. Především pro obyvatele venkova byly pořádané kulturní a divadelní zájezdy.

Zájezdový kalendář z roku 1967 patří jihlavské pobočce ČE-DOKU, troufám se říct, že není Čech, který by neznal Čedok – nejstarší tuzemskou cestovku, která letos slaví 100 let. Svým pověstným sloganem *S Čedokem za hranice všedních dnů* lákala nejenom na cesty po tuzemsku, ale i k moři. Cílem byly v té době výhradně bratrské státy, především pak Bulharsko a Sovětský svaz. Jezdilo se také do Rumunska, Maďarska, NDR, Polska a přechodně i do Albánie. U každého zájezdu nechybí stručný popis s vyznačením trasy a cena. Zatímco čtyřdenní zájezd do Českého Švýcarska vás vyšel na 280 Kčs, tak Drážďany – Míšeň – Výmar byste pořídili za 400 Kčs. A „Jugoška“ prý byla luxus, okolo 2500 Kčs na čtrnáct dní.

Přeji vám, ať už budete o dovolené doma, na horách či u skutečného moře, ať je vám klid přítomen a cítíte se jako v ráji.

Ingrid Kotenová

Grafiky ve sbírkách Muzea Vysočiny Jihlava

Muzejní sbírka grafických prací obsahuje přes 2300 položek. Do tohoto množství je započítáno také asi 450 kreseb, které dnes ale nejsou objektem našeho zájmu.

Základy sbírky byly položeny již v roce 1893, tedy v době založení muzea.

Zpočátku převažovaly dary od jihlavských obyvatel, největšími donátory byli Johann Haupt (první kustod muzea) a páter Barnabas Weiss. Jejich dary se počítají na desítky kusů, kromě grafik a kreseb přispěli i obrazy. Dále bychom mohli jmenovat asi dvacet dalších dárců, např. roku 1896 jihlavského pozlaccovače Ferdinanda Eigla, 1936 vdovu po J. Hauptovi Magdalenu Hauptovou a v pozdější době výtvarníky B. Metelku, M. Pečínku či V. Tajovského. Některé dary byly námětově různorodé, zahrnující rozličné náměty i techniky, jiné specifikované svými dárci. Tak např. v roce 1895 J. Lameur muzeu daroval litografii *Skupinový portrét jihlavského komorního orchestru sester La-meurových* či v roce 1900 sbírku obohatil svobodný pán von Kübeck litografií *Portrét jihlavského rodáka Karla svobodného pána von Kübeck*.

U velkého množství darů jsou bohužel zapsáni dárci anonymní, dnes již nezjistitelní. Muzejní sbírku podpořily i různé spolky a organizace, např. v roce 1905 Městská obec Jihlava. Později byly prováděny i nákupy. Příkladem jsou antikvariáty,

starožitnosti či prodejny podniku Kniha. Jednou z takovýchto transakcí byl v roce 1968 nákup litografií umělců B. Krátkého, R. Přikryla, Z. Bláhy, V. Korunové a A. Toufara prostřednictvím podniku ČFVU Dílo s úmyslem zdokumentovat zdejší tvorbu a zachytit místní region v grafických listech. Zajímavostí je získání rytiny s alegorickým výjevem a maďarským popisem, kde jako předchozí majitel jsou v roce 1963 uvedeny Sběrné suroviny.

Námětově je sbírka velice různorodá. Převažují tisky z 19. století, viditelná je přímá návaznost na počáteční nadšení a dary obyvatel při zakládání muzea. Najdeme zde velké množství krajinných scénérií, pohledů na města, hrady či zříceniny. Následují portréty panovníků, vojevůdců, učenců a dalších významných osobností. Náboženská tematika je zastoupena v poměrně velké části sbírky, nejčastěji se setkáme s vyobrazeními svatých a s biblickými výjevy. Dále se zde nachází množství různého anatomického a architektonického studijního materiálu, kopie děl starých mistrů, ztvárnění dávných bitev, významných ceremonií atd. Rozšířené jsou i žánrové a romantické obrázky a drobné tisky (novoročenky, ex libris či různá přání).

Ve sbírce se nacházejí téměř všechny druhy grafických technik. Největším počtem, přes tisíc tři sta tisků, je zastoupena rytina. Touto technikou se často reprodukovaly portréty stát-

níků, učenců, umělců a vojevůdců, pohledy na krajiny, města či hrady, též je zde velké množství tisků s náboženskou tematikou. V této skupině se nachází nejstarší datovaný tisk ve sbírce – Georg Houfnaglius v roce 1617 zhotovil pohled na město Polnou.

Přibližně šest set grafik je provedeno technikou litografie. Tisky jsou většinou jednobarevné, někdy s podtiskem či kolorovány, v menší míře je tisk vícebarevný. Leptů je ve sbírce asi sto kusů. Témata jsou opět velice rozličná, od náboženských námětů 18. století až po drobné grafiky století dvacátého. Z technického hlediska je zajímavý tisk z roku 1734 nazvaný *Věrohodná zpráva, jak byla kaple našich milých žen v Einsidleny ve Švýcarsku vysvěcena*. Jedná se o lept, ke kterému byla dodatečně technikou knihtisku dotištěna sazba textu.

Následují dřevoryty s asi třiceti tisky. Většinu z nich muzeum získalo nákupem v roce 1993, kdy z pozůstalosti jihlavského sběratele byly získány tisky autora Michaela Florianiana. Přibližně

po dvaceti tiscích jsou zastoupeny techniky suché jehly a lino-rytu, jde většinou o díla z novější doby. Chromolitografie jako kdysi poměrně rozšířená technika je zastoupena asi patnácti pracemi, námětově převládají romantické krajiny a žánrové obrázky. Několik kusů je tištěno technikou dřevorezu, týkají se náboženské tematiky.

Grafiky jsou nyní uloženy ve vyhovujícím prostředí, ale podle stavu části z nich tomu tak vždy nebylo. Na stavu se podepsal samozřejmě nejvíce čas, sluneční světlo, dále vlhkost a v neposlední řadě zacházení s tisky ze strany jejich bývalých majitelů. Velkou bolestí jsou tzv. skvrny stárnoucího papíru, často způsobené lidským potem a nadměrnou kyselostí papíru.

Martin Kos

Polná, na hranicích Čech a Moravy, Ji-25/A/1972, mědirytina, r. 1617, autor G. Houfnaglius
Georg Houfnaglius (asi 1542–1601) vytvořil šestidílnou kolekci pohledů na města tehdy známého světa. Poslední díl byl vyryt a vytištěn až v roce 1617 a vydán v roce následujícím. Celé šestisvazkové dílo obsahovalo 363 listy s 543 rytinami 475 měst.

Slavnost svěcení praporu jihlavských privilegovaných občanských ostrostřelců, Ji-25/A/471, rytina, dodatečně kolorovaná, r. 1843, autor J. Klaus
Jihlavské střelecké bratrstvo sv. Šebestiána existovalo již na konci 15. století. V 19. století se tehdy zvaná střelecká společnost změnila na střelecký spolek, který existoval až do roku 1938.

Hrad Karlštejn, Ji-25/A/608
litografie, r. 1833, autor F. A. Kunike (vytvořil cyklus 198 vedut českých a moravských měst a hradů z doby kolem r. 1830).

Grafický list je v pravém dolním rohu opatřen štítkem s oznamujícím textem, že zmíněnou grafiku daroval jihlavský mecenáš T. Höck zdejší realce. Odtud se zřejmě tisk dostal do muzea.

Sbírka jihlavských psích známek

Šíře numismatické sbírky Muzea Vysočiny Jihlava je jak z hlediska tematického, tak časového hodna nejen pozornosti, ale i obdivu. Vedle klasické podsíbírky mincí, papírových peněz, plaket, medailí a vyznamenání a dalších kategorií sbírkových předmětů obsahuje například i poměrně kuriózní soubor psích známek vydávaných městem Jihlava pro lidské majitele psích spolebyvatel. Tu nejstarší, jež obohatila kolekci zatím jako poslední, přinesli do muzea v roce 2017 dva školáci, kteří mohou být svou uvědomělostí příkladem ostatním, s tím, že „ji někde našli“. Po odborném očištění a konzervování se na ní zčítelnil i rok jejího vydání – 1893. V době, kdy si její psí nositel vykračoval po jihlavských ulicích, ještě psi nechodili v oblečcích a rovněž tak lidská móda byla velice vzdálená té dnešní. Byl to rok, kdy byl založen fotbalový klub AC Sparta Praha, kdy Rudolf Diesel získal patent na diesellový motor, Thomas Alva Edison dokončil stavbu prvního filmového studia a v Jihlavě proběhla první česká veřejná sokolská slavnost, po níž byli večer její účastníci v Hotelu Czap, dnes Dělnický dům, poprvé hromadně fyzicky napadeni místními Němci, což se dnes již naštěstí stát nemůže.

Sbírka obsahuje rovnou stovku psích známek z let 1893 až 1978, časová řada ovšem není kompletní a mnohé roky proto chybějí. Muzeum se proto obrací na veřejnost se žádostí a uvítá věnování jihlavských (!) psích známek, jež by mohly tuto vpravdě jedinečnou sbírkovou podskupinu doplnit. Případní donátoři mohou směřovat své podání nejlépe na e-mailovou

adresu autora článku gonda@muzeum.ji.cz, jenž jim předem děkuje za vstřícnost.

Text a foto Radim Gonda

Za mlokem do Žďárských vrchů

Letos na jaře jsme si splnili jeden ze zoologických snů, a to sice dokumentaci mloka skvrnitého (*Salamandra salamandra*) na území Kraje Vysočina. Tento krásný obojživelník je v našem regionu velmi vzácný, a uvidět ho na vlastní oči, neřkuli vyfotografovat, je zážitek nad zážitky. Ale hezky popořadě.

V době, kdy bylo naše muzeum zavřené pro veřejnost a řada činností byla omezená v rámci celostátních opatření proti šíření viru SARS-Cov-2, trávil náš zoologický tandem spoustu času venku, ať už při terénních průzkumech, nebo při relaxačních procházkách po celodenní práci u počítače. Veřejnost jsme o zajímavých nálezech a pozorováních informovali stejně jako ostatní členové našeho oddělení prostřednictvím facebookové stránky [facebookové stránky facebook.com/muzejniprirodovedciji](https://www.facebook.com/muzejniprirodovedciji), kterou zároveň administrujeme.

Když jsem takhle jednou v neděli pozdě v noci kontrolovala poštu a uviděla tam email od kolegy geologa, označený jako příspěvek na onu stránku, chtěla jsem do něj jen tak nakouknout. Náhled přiložených obrázků byl ale nečekaně pestrý, a tak jsem si zprávu přečetla pěkně celou. Dozvěděla jsem se, že nedělní rodinný výlet do Žďárských vrchů byl korunován setkáním s pěti exempláři mloka skvrnitého proměňujícími se jen tak za bílého dne poblíž jednoho menšího potoka. Přiložené fotografie a videa (pořízené mobilem, protože, jak už to tak bývá, nejlepší příležitosti přicházejí, když nemáte fotoaparát) byly příslovečnou poslední kapkou. Cíl příští zoologické výpravy byl jasný. Měli jsme štěstí, mloci na nás na popsaném místě počkali a co víc – ochotně pózovali, jako by tušili, že poskytnou důležité svědectví o přítomnosti svého druhu v našem kraji.

Mlok skvrnitý patří k našim největším a nejnapadnějším obojživelníkům. Délka těla i přes 20 cm v kombinaci s černožlutým zbarvením z něj činí živočicha nejen nepřehlédnutelného, ale i velmi atraktivního. V České republice se mlok vyskytuje ostrůvkovitě od nížin po zhruba 1000 m nad mořem. Obývá listnaté a smíšené lesy, hlavně dubohabřiny, doubravy a bučiny s čistými potoky, prameništi a studánkami. Vyhledává členitý terén, v oblibě má zejména rokle s příkrými suťovými svahy.

Ze zimního spánku se mloci probouzejí od konce března do poloviny dubna. Přes den se obvykle zdržují pod kůrou, pařezy, kameny nebo v dutinách v zemi, v noci vyrážejí lovit drobné bezobratlé. Po deštích však opouštějí své úkryty i za bílého dne.

Páření probíhá od léta do podzimu a odehrává se na souši. Na jaře příštího roku kladou samičky do vody vyvinuté larvy. Na rozdíl od jiných obojživelníků jsou tedy naši mloci vejcoživoroďi. Larvy prodělávají několikaměsíční vývoj a někdy i přezimují. Ani po metamorfóze, složitém procesu, při němž se z malého beznohého tvorečka s žábami stává jedinec nesoucí typické znaky svého druhu, však nejsou mloci úplně dospělí a ještě několik dalších let rostou a vybarvují se. Jsou to živočichové poměrně dlouhověcí, dožívají se 25–30, ve výjimečných případech i více let.

Mlok patří k nemnoha našim jedovatým obratlovcům. Za hlavou, na hřbetě a na ocase má několik druhů žláz, z nichž vylučuje sekret obsahující alkaloidy samandarin a samandaron a další látky. Tyto substance mohou u menších živočichů vyvolat svalové křeče a potíže s dýcháním, jež mohou někdy skončit i smrtí. Pro člověka mlok nijak zvlášť nebezpečný není,

níc méně neopatrný kontakt může vést k podráždění pokožky nebo sliznic.

Na svou jedovatost upozorňuje mlok už na dálku svým nápadným černožlutým vzorem. Toto tzv. výstražné (aposematické) zbarvení se může vyskytovat v různých variantách s šedočernou, modročernou, hnědočernou či antracitovou tmavou částí a světle žlutými, sytě žlutými, oranžovými nebo vzácně dokonce i karmínovými skvrnami.

V Kraji Vysočina se dnes s tímto pozoruhodným, zákonem chráněným obojživelníkem setkáme jen zřídka. Osudnou se mu stala především přeměna listnatých a smíšených lesů na smrkové monokultury. Lokální populace přežily pouze na několika málo místech, na nichž zůstaly zachovány zbytky přírodě blízkých lesů, např. v údolí Oslavy na Třebíčsku nebo právě ve Žďárských vrších.

Text a foto Klára Bezděčková

Výzkum jednoho domu v židovské čtvrti v Třebíči

Letos v zimě provedlo archeologické oddělení našeho muzea neočekávaný záchranný archeologický výzkum v domě na ulici L. Pokorného čp. 45 v Třebíči. Jedná se o dvoupodlažní dům situovaný ve východní části židovské čtvrti, orientovaný delší osou do náměstí Rabína Ingbera.

Výzkum vyvolala rekonstrukce obytného přízemí domu, jejíž součástí bylo i odvlhčení vnitřních obytných prostor a s tím spojené výkopové práce. Jako zásadní se ukázalo snížení podlah zejména ve dvou původních obytných místnostech (severní a jižní, oddělené příčkou). Pod současnou podlahovou krytinou a vyrovnávkou patrně z počátku 20. století byla v jižní místnosti objevena shořelá prkenná podlaha, která pod příčkou původně pokračovala i do sousední severní místnosti. Zde byla navíc zasypaná požárovou destrukcí tvořenou směsí mazanice (vypálená hlína tvořící omaz původních dřevěných stěn domu), kuchyňské a stolní keramiky, zlomků kachlů, skla, stavebních kování, okenních tabulek a předmětů osobní povahy, za jaké lze považovat např. část keramické fajfky. Mezi dalšími nálezy překvapily fragmenty shořelého textilu a dřevěných artefaktů či nepřímý doklad přítomnosti militarií v podobě křesadlového kamene do palné zbraně (pravděpodobně pistole). Celou situaci jednoznačně interpretujeme jako zánikový (požárový) horizont původního dřevohliněného domu datovaný do 17. až 1. poloviny 18. století. Zpřesnění datace snad přinesou vzorky odebrané na dendrochronologické datování z prkenné podlahy. Po tomto požáru byl již dům vystaven v kameni, resp. minimálně jeho spodní patro, přičemž stěny zde dosahovaly šíře více než 1 m.

Pod požárovou destrukcí se skrývala další odpadní a vyrovnávková vrstva, která zakrývala druhou úroveň podlahy, tentokrát pouze hliněnou. Ta byla zachycena jen v jižní místnosti, neboť v severní se výkopové práce zastavily na úrovni předchozí požárové. Pod hliněnou podlahou bylo opět odpadní a vyrovnávkové souvrství nasedající na poslední zachycenou podlahu tvořenou tentokrát z pálených cihel. Tato podlaha nesla stopy výrazného užívání, byla značně členitá a silně prošlapaná. Z jejího zasypu pochází opět větší množství kuchyňské a stolní keramiky, skla, stavebního kování apod. Tuto situaci lze datovat snad již na konec 16. až 17. století. Přesnější dataci snad pomůže určit i nalezená mince.

Závěrem lze shrnout, že v domě čp. 45 na ulici L. Pokorného byly odkryty minimálně dvě starší stavební fáze (plus třetí současná), kdy nejstarší byla dřevohliněná, zaniklá v důsledku požáru, kterou následovala fáze kamenná. Uvnitř byly dále za-

chyceny minimálně čtyři úrovně podlah (současná a tři starší) a mnoho z původního vybavení domu. Tyto artefakty, výsledky přírodovědných analýz i bližší historii samotného domu a jeho obyvatel přiblížíme samostatně v některém z dalších čísel.

Text a foto Aleš Hoch

Muzejníci na cestách 3 – Za domorodými Australany

V polovině října 2019 jsme dorazili do jednoho z největších australských národních parků – Kakadu National Park, který leží na území státu Severní teritorium. Hned u vjezdu do parku jsme s úžasem zjistili, že park nebyl nazván podle známého papouška Kakadu, ale podle jazyka původního kmene Gagudju, který území parku obývá. Nicméně papoušek Kakadu se spolu s dalšími zvířaty v parku vyskytuje v hojném počtu, o to jsme nepřišli (obr. 5). Východní hranici parku mezi Arnhemskou zemí, dodnes náležející původním Australanům, tvoří řeka East Alligator River, plná krokodýlů mořských (*Crocodylus porosus*). Tyto nejmohutnější plazy na světě, kteří dosahují délky 6,3 m a hmotnosti kolem 1,2 tuny, považoval totiž před dvě stě lety objevitel severní Austrálie Phillip Parker King mylně za aligátory. V blízkosti řeky se nachází centrum parku – městečko Jabiru,

kde jsme se na několik dní ubytovali v hotelu postaveném ve tvaru krokodýla, do jehož tlamy (recepce) se dá vjet autobusem (obr. 1). Hotel Mercure Kakadu Crocodile představuje přirozené centrum města, kde se scházejí domorodí umělci, vystavují a nabízejí turistům z celého světa svá díla.

Hlavním cílem naší návštěvy okolí Jabiru však nebyli krokodýli nebo luxusní hotel, ale světoznámé skalní umění Aboridžinců, které dnes tvoří součást Světového dědictví Unesco. K jeho prohlášení, jakož i k vyhlášení Národního parku Kakadu přispěla i jedna z nejvýznamnějších australských archeoložek Josephine Flood (nar. v roce 1936), která o původních obyvatelích Austrálie a jejich skalním umění vydala několik knih. Jedinečné malby na skalách byly předmětem zájmu i našich antropologů, z nichž nejvýraznější postavou byl bezpochyby zakladatel

brněnského Anthroposu profesor Jan Jelínek (1926–2004), jenž do Arnhemské země vedl v letech 1969–1971 několik výprav. Na jeho přednášky jsme jako začínající studenti archeologie rádi chodívali do Moravského zemského muzea počátkem 90. let 20. století, kde nám poutavým způsobem přiblížil nejen skalní umění, ale také své zkušenosti s přežitím v australské divočině, kde s celou výpravou stanovali. My jsme takovou odvahu neměli, a tak jsme do Arnhemské země vyrazili se vším komfortem s cestovní kanceláří Kakadu Tours and Travel ve speciálně upravené dodávce, schopné překonat i vysokou vodu brodu přes East Alligator River. Na jednodenní výlet jsme se vydali v sobotu 19. října 2019.

Potomky původních obyvatel Austrálie a jejich jedinečné umění jsme měli možnost spatřit na vlastní oči po překonání prашných cest v místě tradičně zvaném Gunbalanya (Oenpelli) v západní části Arnhemské země, kam teprve v roce 1925 pronikla první anglická mise. Dnes zde žijí výhradně původní obyvatelé severní Austrálie a turisté při vstupu na jejich půdu, která jim patří, platí poplatek. Nemalou část příjmu získávají z prodeje tradičních obrazů vyvedených na kůře nebo na papíře, používají však také síťotisk na látky (obr. 2 a 3).

Podle posledních výzkumů připluli po moři první lidé k severní Austrálii z indonéských ostrovů přibližně před 60 000 lety a založili tady kulturu, která v podstatě trvá dodnes. Jedná se tedy o nejdéle trávající kulturu, chcete-li nepřerušeny způsob života,

Obr. 1 – Arnhemská země v severní Austrálii, 18. 10. 2019

na Zemi. Podle jednoho z důležitých vrchů (Injalak Hill) tyčího se v blízkosti vesnice si zdejší umělci svá díla souhrnně nazvali *Injalak Arts*. Na okolní skály, obvykle pod převisy, malovali již od pravěku a pokračují dodnes, takže je velmi obtížné stanovit chronologii různé překrývající se maleb (obr. 4). Nicméně na základě dlouholetých pozorování skalního umění a rozhovorů s domorodci se o to pokusil slavný Čech George

Jiří Chaloupka (1932–2011), rodák z Týniště nad Orlicí, který utekl před komunismem v roce 1949 do Západního Německa a do Austrálie dorazil o rok později. Chronologii skalního umění rozdělil na čtyři základní období: 1. období: 60 000–8 000 let před současností, s malbami jednoduchých „otisků rukou“, které vznikaly „sprejováním“ vlastní ruky tím, že umělec nabral barvu do úst a poprskal svou končetinu přiloženou na skálu, dále s obrazy naturalisticky vyvedených zvířat a s postavami v pohybu. 2. období: 8 000–2 000 let před současností s výjevy lidí používajících kopí nebo s malbami tzv. rentgenového stylu, kdy umělec ztvárnil i vnitřnosti zvířat. 3. období: 4 000 až 2 000 před současností do objevu Austrálie Evropany v 18. století s reflexí měnící se přírody a nakonec 4. (recentní) období nebo také „doba kontaktu“: s malbami lodí a novými zvířaty jako byli buvoli nebo koně (obr. 3).

K získávání barev byly od počátku využívány přírodní zdroje jako kůra stromů (bílá barva) nebo různé minerály poskytující odstíny červené nebo žluté barvy. A právě tyto barvy v kombinaci s černou, získávanou patrně z popela, se na skalních malbách objevují nejčastěji. Díky tomu lze z některých obrazů

Obr. 2 – Injalak Hill, 19. 10. 2019

Obr. 4 – Skalní umění, Arnhemská země, 19. 10. 2019

Obr. 3 – Formy umění domorodých Australců, 19. 10. 2019

získat vzorky vhodné pro absolutní datování metodou C14, jako tomu bylo v případě datování kousků okrové barvy nalezené na lokalitě Malakananja II ležící v blízkosti East Alligator River. Výsledky byly překvapivé – barva byla užívána bezpochyby lidmi před více jak 65 000 lety. Skalní umění domorodých Australců můžeme považovat za sjednocující kulturní element pro celý kontinent, protože je nacházíme ve všech státech a teritoriích po celé Austrálii.

Na zpáteční cestě jsme zaznamenali řadu požárů, o které se nikdo nestaral. V již tropickém pásmu panovalo totiž v Národním parku Kakadu i v Arnhemské zemi v říjnu „krásné“ jarní počasí s průměrnými denními teplotami okolo 40–45 stupňů Celsia. Suchá nižší vegetační pásma pravidelně podléhají zkáze

po staletí a příroda tak každoročně obnovuje svou tvář (obr. 1 dole). Stromové patro lesa se dokonce na požáry adaptovalo natolik, že po spálení kůry stromu dochází k „omlazení“ kmene a strom žije dále (obr. 6). Tak nás tak napadá, nebylo by toto řešení naší kůrovcové kalamity? Adaptoval by se náš smrk po „vypálení brouka“ na pravidelné požáry? Zodpovězení těchto zásadních otázek musíme ovšem přenechat našim milým přírodovědcům, neboť nás čeká daleká cesta na jih do nitra australského kontinentu do „Centra center“ k posvátnému skalisku Uluru. Ale o tom až příště.

Text David a Jara Zimolovi

foto D. Zimola

Obr. 5 – Fauna Národního parku Kakadu, 20. 10. 2019

Obr. 6 – Arnhemská země,

19. 10. 2019

Facebooková stránka Muzejní přírodovědci Jihlava

Letos na jaře bylo naše muzeum stejně jako ostatní instituce zavřené pro veřejnost v souvislosti s preventivními *opatřeními proti šíření viru SARS-Cov-2*. Řada akcí musela být posunuta nebo zrušena, ale to neznamená, že se život zastavil. Pokud to bylo možné, pracovali jsme ze svých domovů a do zaměstnání jsme chodili pro podklady a zabezpečit nezbytné nutné úkoly jako kontroly sbírek, odinstalování výstav apod. Zpočátku jsme většinu času trávili u svých počítačů a zpracovávali data, věnovali se digitalizaci fondů, sepisovali odborné texty, třídili fotky, tvořili libreta výstav, přemýšleli nad vylepšením expozic, chystali přednášky a vzdělávací programy. Jakmile se udělalo jen trochu hezky, začali jsme vyrážet na terénní průzkumy.

Všechny tyto činnosti se ale odehrávaly „s vyloučením veřejnosti“, za zavřenými dveřmi našich domovů a pracoven nebo v samém lůně přírody naší krásné Vysočiny. Jenže muzeum má být podle své (stále ještě platné) definice instituce otevřená veřejnosti, která získává, uchovává, zprostředkuje a vystavuje hmotné i nehmotné doklady o člověku a jeho prostředí za účelem studia, výchovy, vzdělávání a potěšení. Abychom ji mohli aspoň trochu naplnit i v době celostátní karantény, založili jsme facebookovou stránku *Muzejní přírodovědci Jihlava*.

Začali jsme zveřejňovat novinky a zajímavosti získané při vlastních výzkumech, online jsme zpřístupnili výstavu *Pří-*

rodovědcem v muzeu a Není vejce jako vejce nebo virtuální prohlídku přírodovědného okruhu expozic našeho muzea, žákům a studentům jsme nabídli korespondenční soutěž *Poznej a chraň přírodu Vysočiny!*, seniorům, kteří trpěli sociální izolací víc než kdo jiný, speciální číslo našeho muzejního časopisu *Museum factum – Život za časů koronaviru*. Velký úspěch měla soutěž pro širokou veřejnost *Hádková abeceda*, jejíž účastníci měli za úkol vyluštit jména organismů skrývajících se v krátkých básničkách a začínající od jednotlivých písmen naší abecedy.

Kromě toho jsme sdíleli i různé aktuality ze světa vědy uveřejněné na jiných stránkách, odkazy na přednášky na internetu, na vzdělávací weby a publikace, zkrátka všechno, o čem jsme si mysleli, že by mohlo příznivcům muzejní přírodovědy udělat radost. Po skončení karantény se stránka stala trvalou komunikační platformou našeho oddělení. V současné době jsme jejím prostřednictvím zahájili například informační kampaň #vysočina_bzuci, zaměřenou na šíření informací o možnostech podpory hmyzích společenstev (nejen) v našem regionu. Pokud se chcete dozvědět víc, těšíme se na vaši návštěvu na adrese facebook.com/muzejniprirodovedciji.

Klára Bezděčková

Bohuslavit – nový minerál

Mineralog, geochemik a petrograf prof. RNDr. Bohuslav Fojt, CSc., je prakticky po celou dobu své profesní kariéry spojen s Masarykovou univerzitou v Brně. Hlavním předmětem jeho odborného zájmu byla a jsou polymetalická rudní ložiska a výskyty, železnorudná ložiska, jejich mineralogie, geochemie a geneze. Působil zejména v oblasti Jeseníků, nevyhýbal se ale ani jiným oblastem a s dalšími kolegy se věnoval i rudním výskytům na Českomoravské vrchovině a v jejím okolí. Profesor Fojt je také dlouhodobým příznivcem (nejen) jihlavského muzea: geologické sbírky obohatil několika dary, často determinoval v terénu nasbíraný materiál, podílel se na výzkumech v regionu, o mineralogii rudních výskytů na Vysočině běžně publikoval a velmi často i nezištně zapůjčoval přístroje pro výzkum. Je také od počátku existence muzeem vydávaného recenzovaného časopisu *Acta rerum naturalium* členem jeho redakční rady.

Bohuslavit, foto SEM, J. Sejkora, NM Praha

V roce 2019 byl kolektivem 14 autorů (z Itálie, Švédska, Rakouska a České republiky) popsán v článku v časopise *European Journal of Mineralogy* nový minerál – a na počest celoživotního vědeckého díla pojmenován po profesoru Fojtovi jako bohuslavit. Jedná se o chemicky a strukturně komplikovaný sekundární nerost, síran-fosfát železa, typovou lokalitou jsou Horní Město v ČR a Buca della Vena v Itálii. Bohuslavit vytváří nejčastěji nafialovělé, tabulkovité krystalky, které se shlukují do globulárních agregátů.

Vzhledem k tomu, že na Českomoravské vrchovině je několik lokalit, které se svým charakterem blíží typovým lokalitám bohuslavitu, je zřejmě jen otázkou času, kdy bude tento nový nerost zjištěn i „u nás“ a kdy se ho podaří získat i pro muzejní sbírky.

Karel Malý

Bohuslavit, foto J. Sejkora, NM Praha

Jak jsme žili a pracovali v době ohrožení ...tentokrát virem Covid-19

Od předjaří letošního roku prožíváme prazvláštní období. Troufám si dokonce říct, že to ještě v našich končinách nikdo nezažil, pro všechny je to nové. Pravda, začátkem roku se objevovaly informace o jakési čínské nemoci, kvůli které tam dokonce uzavřeli celé město, tedy s počtem obyvatel jako naše celá republika. V naší domovině byl klid, jen to sucho vyvolávalo obavy. Potom začaly problémy v Itálii. V té době se mi zdálo přitažené za vlasy, že by mohla být ohrožená zahraniční dovolená v květnu. Na stránkách internetu se ovšem začala objevovat čísla. A mnozí je začali sledovat. A pak, 12. března 2020 od 14 hodin byl na celém území České republiky vyhlášen nouzový stav v souvislosti s pandemií koronaviru COVID-19 na dobu třiceti dní. Během pár minut televizního vysílání jsme se dozvěděli, co se k nám řítí a co kvůli tomu všechno nesmíme. A nejlepší ovládací prvek na lid byl bezpečně aktivován – strach. Není divu, všechna média ve snaze o pozornost publikovala hrůzné obrazy, hrůzné texty s mnoha vykřičníky a hrůzná čísla. Namísto titulku „Nádherné pozadí hvězdy XY v bikinách“ přišly jiné, například „Hvězda XY informuje z karantény“, případně „Celebrita XY virus nepodceňuje“. Najednou toho smíme málo a strach a poslušnost nám většinou velí okamžitě se podrobit. Trochu později jsme se mohli dočíst také o jiných postupech a opatřeních, o bezbřehé benevolenci, o vědeckých teoriích z řad odborníků mikrobiologů, lékařů a epidemiologů. Kdo chtěl, mohl se, na rozdíl třeba od superhodných a disciplinovaných Číňanů, dočíst, že to celé vůbec není tak jednoduché a jednoznačné. Kdo později četl i něco jiného než články s vykřičníkovými titulky a čísla o testovaných, nakažených, vyléčených a zemřelých a začal používat selský rozum, nutně začal přemýšlet, jestli jsou stále ještě všechna ta opatření nutná.

V naší instituci bylo umožněno pracovat „z domu“. Pro někoho to bylo možné okamžitě, někteří si museli podklady vytvořit přímo na pracovišti. Naštěstí patřím k těm, které pobyt v kanceláři a v depozitáři nijak neohrožoval, mohla jsem tedy

z domu pracovat jen výjimečně. Vypravila jsem si otázku, kterou jsem kdysi dávno, vlastně koncem minulého století, dostala od člověka problematikou muzejnictví nedotčeného. Co tam všichni ti lidé dělají, když je zavřeno? Práce bylo a je stále dost. V depozitářích se věnujeme péči o sbírky, čištění, ukládání, kontrole stavu. Je zapotřebí připravovat je také na výstavy, zápůjčky jiným institucím, na stěhování a přemísťování. Sbírký se také katalogizují, dostávají svůj „průkaz“, který je základním podkladem pro badatele a má přesně stanovené požadavky na obsah. Prostory depozitářů je potřeba udržovat v čistotě, maximálně eliminovat škodlivé vlivy, jako jsou prach, kolísající vlhkost, teplota, přístup světla. Kolem sbírek se vede další poměrně rozsáhlá administrativa i směrem k ministerstvu kultury a zřizovateli. Komunikace s badateli neprobíhá jen přímo, ale i prostřednictvím internetu, což byla v tomto období vítaná možnost. V současnosti probíhající velký projekt kompletní digitalizace mohl být řešen také jak z místa pracoviště, tak z domu. A to už ani nemluví o přípravě výstav, což je většinou běh na dlouhou trať. Na SVO jsme většinou pracovali podobně jako obvykle. Nezapomenutelným benefitem karantény ale pro mě zůstane to, že jsem občas i v pracovní den mohla dosyta spát!

A potom konečně začalo postupné rozvolňování. Přiznávám, že jsem občas dost tápala, co už smím a kam. Ještě teď, počátkem června, neběží zdaleka všechno jako dřív a prý už asi nikdy nebude. Ale přesto se nebojím. Nesleduji žádná čísla, která stejně nic neříkají, nevěřím domnělým hrozbám o nebezpečnějších mutacích viru, je mi celkem lhostejné, zda byl upraven v laboratoři či ho polknul nějaký Číňan spolu s netopýrem. Největší poučení pro mě je, jak snadné je ovládnout lidi vyvoláním strachu. Jak je snadné manipulovat s čísly, lidi nasměrovat a vyvolat paniku. Dokonce z něčeho, s čím se možná nikdy nepotkájí. A jak je potřeba udržet si nadhled a selský rozum. A víru v moudrost přírody, jejíž jsme součástí, nikoli pánem.

Sylva Pospíchalová

Zdeněk Laštovička osmdesátiletý

Přesně před půlrokem jsme oslavili osmdesátiny bývalého kolegy RNDr. Ivana Růžičky (Museum Factum 2019, č. 4) a dnes oslavujeme osmdesáté narozeniny dalšího kolegy, emeritního muzejního geologa RNDr. Zdeňka Laštovičky, CSc.

Je to tak, vždyť se narodil v Praze již 6. června 1940. Osud jej za druhé světové války odvál do Pošumaví, po válce zpět do Prahy, pak Havlíčkova Brodu, do jižních Čech pod horu Klet a nakonec, v roce 1958 do Jihlavy, kde žije dodnes.

Základní školu navštěvoval nejen v Praze na Žižkově, ale také v Havlíčkově Brodě a v Křemži u Českého Krumlova. Následovala Vyšší průmyslová škola geologická v Praze-Žižkově. Po přestěhování do Jihlavy jeho řádný život přerušila na dva roky povinná vojenská služba (1959–1962). V letech 1962–1968 dále studoval obor geologie a paleontologie na Přírodovědecké fakultě J. E. Purkyně v Brně a v roce 1981 zde získal titul RNDr. V roce 1987 obdržel na Vysoké škole zemědělské v Brně titul kandidát zemědělsko-lesnických věd – CSc.

V roce 1993 byl na Mendelově zemědělské a lesnické univerzitě v Brně habilitován pro obor lesnická geologie a získal pedagogický titul docent.

Profesní život oslavence byl také velmi pestrý. Před prezenční vojenskou službou pracoval krátce jako hydrogeolog na Krajském zemědělském a lesnickém projekčním ústavu v Jihlavě. Po absolvování vojenské služby pracoval krátce na stejné funkci v Krajském zemědělském a projekčním ústavu v Českých Budějovicích. Následovalo téměř tříleté angažmá ve funkci geologa pro Geologický průzkum n. p. Praha – závod Jihlava. Následovalo krásné a dlouhé období (1965–1978), kdy plnil funkci geologa na přírodovědeckém oddělení Muzea Vysočiny Jihlava. Poté rok pracoval jako geolog v Geoindustrii n. p. Jihlava a následující dlouhá léta se věnoval pedagogické činnosti. V letech 1980–1995 působil jako vysokoškolský učitel na Vysoké škole zemědělské v Brně, a to na Lesnické fakultě, Ústavu pedologie a geologie. V tomto čase byl pověřen i významnými funkcemi. V letech 1990–1994 byl vedoucím jihlavského odd. VŠZ, 1992–1994 byl proděkanem AF VŠZ a v roce 1995 byl vedoucím Ústavu geologie a pedologie v Brně.

Následovala životní etapa věnovaná práci pro Jihlavu, kdy v letech 1995–1998 byl zástupcem starosty Města Jihlava (byla to uvolněná funkce). Od roku 1999 působil opět jako vysokoškolský učitel na Mendelově zemědělské a lesnické univerzitě v Brně a jako vedoucí Ústavu geologie a pedologie na Lesnické a dřevařské fakultě. V letech 2002–2004 pracoval jako pedagogický pracovník na Vyšší odborné škole Jihlava, kde se věnoval výuce a přípravě vzniku Vysoké školy polytechnické. Podařilo se, a tak v letech 2004–2007 působil na Vysoké škole polytechnické Jihlava jako akademický pracovník a prorektor pro vědu, výzkum a celoživotní vzdělávání.

Během jeho neuvěřitelně pracovitěho života se dostalo dr. Z. Laštovičkovi dlouhé řady ocenění za jeho odbornou, pedagogickou a celospolečensky významnou činnost. Ze všech medailí, diplomů, pamětních listů, odznaků a cen vybírám zde jen jednu, a to Čestné občanství Města Jihlavy. To mu bylo uděleno dne 17. dubna 2018 za zásluhy o rozvoj vědy a vzdělávání, za

usilovný podíl při vzniku vysokého školství v Jihlavě, za kladení důrazu na význam stříbrného dolování a rozvoj hornického města Jihlavy, za obětavou práci v oblasti ochrany přírody, mimořádnou dlouhodobou činnost pro českou turistiku, za celoživotní práci a hájení zájmů Českého svazu bojovníků za svobodu.

Život dnešního oslavence byl (a stále je) prostě velice pestrý a bohatý. Bohatá je i jeho publikační činnost. Zájemci se s ním mohou brzy seznámit v připravovaném laudátiu, které brzy vyjde v muzejním odborném přírodovědném časopise Acta rerum naturalium – actarum naturalium.cz.

Místo přehledu publikační činnosti jsem tedy do tohoto příspěvku zařadil rozhovor, který jsem měl s oslavencem před několika dny. Předpokládám, že košaté a upřímné odpovědi potěší všechny příznivce RNDr. Zdeňka Laštovičky, CSc.:

Zdeňku, narodil ses v Praze. Jak čí proč jsi přišel do Jihlavy, jejíž jsi nyní čestným občanem?

Ano, narodil jsem se v Praze, protože tam přišli moji rodiče za prací. Otec pocházel z Vysočiny, matka z Jižních Čech. Vzali se 11. 11. 1939 v 11 hodin a 11 minut na žižkovské radnici – tehdy Praha 11 (historici a vlastenci ví, proč bylo použito toto datum a ta pozoruhodná čísla). Na Žižkově si sehnali i bydlení, a tak jsem se od narození v roce 1940 stal pravým „žižkovákem“. Byla válka. Moji rodiče byli opravdoví vlastenci, proto se otec statečně a mimořádně intenzivně zapojil do ilegálního odboje a matka mu v mnohem pomáhala. V roce 1943 na to gestapo přišlo a v srpnu byl otec zatčen a v září na Pankráci popraven. Matka byla tehdy v pokročilém „pozehnaném“ stavu a Němci kupodivu rozhodli (?), že její likvidace (a likvidace zbytku rodiny – tedy i mne) se uskuteční až po porodu. Můj mladší bratr se pak narodil 3. ledna 1944 a díky matčině otci se časem podařilo naše téměř tajné stáhnutí na Šumavu, kde jsme nejen přežili, ale šťastně se v květnu 1945 dočkali i osvobození americkou armádou. Tím skončila největší (nezapomenutelná) tragédie mého života. Pokud jsme po válce dál bydleli v Praze, moc se nám tam nelíbilo a při každé možnosti jsme se přesouvali do matčina rodiště v Pošumaví, až to v roce 1948 vyvrcholilo přestěhováním do otcova rodiště – Havlíčkova Brodu. Tedy jen 25 km od Jihlavy, ale s budoucím usídlením v Jihlavě to ještě deset roků nemělo naprosto nic společného. V roce 1953 zemřel matčin otec, a tak jsme se zase stěhovali – tentokrát už do jejího rodného domu ve vesnici pod bájnou jihočeskou horou Kletí. To už přišel čas mého rozhodování, čím budu, a když jsem si vybral studium geologické průmyslovky – bylo to zase na čtyři roky zpět do Prahy...

Řekni mi, proč ses rozhodl pro studium geologie, který okamžik rozhodl?

Rozhodoval jsem se mezi studiem astronomie (vliv plánu na postavení hvězdárny nad naší vesnicí – na hoře Kletí), mezi profesí televizního opraváře (lidé si tehdy s obdivem kupovali první televizory a ostatní se u nich ve velkém počtu scházeli na zhlédnutí televizních pořadů a zpráv) a třetí verzí byla profese geologa (vliv průzkumu niklového ložiska mezi Křemží a Brlohem – tedy v oblasti za naší chalupou). Když jsem jako kluk viděl, jak mezi šikovné chlapy na vrtné soupravě přijel na motorce v kožené bundě, s koženou brašnou a s kladivem geolog, jak jedinečně vše písemně i graficky zdokumentoval a pak promyšleně vytýčil místo nového vrtu, sednul zpět na motocykl a odjel – bylo rozhodnuto: „*Budu také geolog!*“ Následující čtyři studijní roky v Praze uplynuly jako voda – bylo to překrásné období poznávání velmi zajímavého oboru, který se neobešel bez neustálých terénních exkurzí nejen do okolí Prahy, ale i po dalších místech naší geologicky unikátní republiky. Na závěr maturita, a když jsem jí absolvoval, nadělal jsem si za odměnu týdenní poznávací pobyt – tedy se stanem, dekou, brašnou, geologickým kladivem, kompasem, baterkou a mapou do opuštěného lomu „*Na Kobyle*“, nedaleko velkolomu „*Čertovy schody*“ u Berouna. To bylo naše studentské oblíbené území

– vápence s krasovými útvary, jeskyně, lokality plné úžasných fosilií, nádherná krajina a v ní volný pohyb. Užil jsem si krásný týden, ale nezodpovědně jsem promarnil důležité životní dění na naší škole v Praze, kde se na závěr maturantům nabízely „umístěnky“. V té době bylo uzákoněno, že každý absolvent může (nebo přesněji musí) nastoupit na přidělené pracovní místo a v něm minimálně jeden rok vydržet pracovat. Maturanti se v uvedeném termínu sešli ve škole a svedli doslova „soubor“ o co nejlepší (a co nejvíce placené) pracoviště, ale já v té době lehkomyslně a nadšeně prolézal podzemím Českého krasu... To byla odezva té trampské duše, zděděné po otci. Když jsem se později vrátil do Prahy a zašel do školy, dozvěděl jsem se v kanceláři ředitele, že zbyly už jen poslední dvě umístěnky: jedna do Prahy (za měsíční plat 900 Kč hrubého) a druhé místo bylo situováno do města Jihlavy na Krajský zemědělský a lesnický projekční ústav (tzv. Agroprojekt) za 760 Kč měsíčního platu. Odbornost byla popsána jako „hydrogeolog“ a u toho se v závorce krčila tužkou slabě připsaná poznámka: *(+služební motocykl)*. Dnes to zní neuvěřitelně, ale tato poznámka rozhodla! Vybral jsem si zatím pro mne zcela neznámou Jihlavu.

Měl jsi v rodině nějaké přírodovědce či dokonce geology?

Neměl – moji předci (z otcovy i matčiny strany) žili většinou v malých vesnicích a živilo je zemědělství, různá řemesla (nejčastěji zednictví), objevili se ale i velmi schopní hajní ve šlechtických lesích, zahradníci u zámeckých objektů a několikrát jsem v matrikách identifikoval i mlynáře (jak se tehdy říkalo: „mistři sedmi řemesel“).

Vrátím se zpět k Jihlavě. Co po roce 1958 rozhodlo, že jsi tu už 62 roků obyvatelem a zároveň takovým obdivovatelem a milovníkem celé Vysočiny?

První důvod je silně individuální, soukromý, intimní, spíše duševní, a sice jde o rodovou záležitost. Ano, tady na Vysočině žili, rodili se i umírali, pracovali, radovali se i zažívali smutek moji předkové. To je úžasný pocit a nesmírně to člověka k tomuto regionu, k těmto místům váže a přitahuje, vzbuzuje to velkou úctu. A to zvláště dnes, když si můžete návštěvou archivů (pochopitelně i přes počítač) ty jejich osudy přiblížit a historii rodu si až neuvěřitelně prodloužit do minulých století. Z hlediska rodu – je to zkrátka náš kraj! Ještě nesmím zapomenout asi to nejdůležitější – v roce 1959 jsem se v Jihlavě seznámil s dívkou Marií z Velkého Meziříčí. Brzy jsem odejel na dvouletou povinnou vojenskou službu, tak jsme si alespoň psali dopisy. Je zajímavé, jak i takovéto neosobní kontakty dokáží ten vztah muž-žena zpevnit. Po návratu do civilu jsme se vzali, letos to bude už 58. výročí svatby.

Druhý důvod je spíše vnímavý a váže se hlavně na přírodu. V tom je Vysočina zvláště úžasná, protože patří k nejméně postiženým a zdevastovaným krajům civilizací a bouřlivě se rozvíjející technickou společností. Ona sama se tomu účinně bránila, protože víme z její historie, jak dlouho byla těžko obyvatelná. Ty její zalesněné vysočinské tvary a výšky trvají dál a přináší některé úžasné přednosti. Já měl to štěstí, že jsem v různých zaměstnáních měl i přesně stanovené pracoviště, a to znělo: Vysočina! Nejprve to bylo hledání zdrojů pitné vody pro vesnice i menší města. Důsledkem bylo i působivé poznávání této části naší země a ještě navíc, všechny cesty na lokality se konaly pouze na služebním motocyklu! Vysočina – tedy hlavně Jihlavské vrchy a Žďárské vrchy – vytváří protáhlou a zakulacenou vyvýšeninu a přes ní probíhá pomyslná, asi 220 km dlouhá čára zvaná „Hlavní evropské rozvodí“. Žádné vodní toky nám sem netečou, naopak – pramení zde mnoho významných potoků, říček i řek, které stékají do okolních oblastí a okolních států. Vysočina je opravdu hydrologická Střecha Evropy. A co bude její kvalitní pitná voda znamenat v budoucnosti? Vysočino – ty budeš královna!

Další moje zaměstnání bylo pracovník přírodovědeckého oddělení Muzea Vysočiny Jihlava (bohužel, jenom po dobu 15 roků) a opět určené pracoviště: Vysočina. Já geolog, kolegové botanik a zoolog – kde víc a podrobněji může člověk poznat náš kraj než v takovéto úžasně partě? Další kolegové byli historici, kteří se zabývali lidskými dějinami této oblasti.

A další zaměstnání – výuka studentů na Mendelově univerzitě v Brně (dříve Vysoká škola zemědělská). Kam jinam vodit studenty zemědělství, lesnictví a zahradnictví na exkurze do přírody (z bývalé jihlavské pobočky školy, kde prožili celý první ročník studia), než hlavně na Vysočinu, ale pro poznání jsme objížděli i celou naši republiku. Také to bylo jenom dvacet let. Také nesmím zapomenout na soukromé poznávání Vysočiny – s rodinou i s úžasnou kamarádkou partou jihlavských turistů – pěšky i na kole.

Takže závěrem – pokud takto důsledně a detailně poznáte za život největší geomorfologický celek České republiky, musíte Vysočinu obdivovat, musíte si Vysočinu zamilovat a musíte vděčit osudu, že jste tady mohli prožít svůj život.

Zajímáš se nejen o neživou, ale silně i o živou přírodu. Nelitoval jsi někdy, že nejsi botanik nebo zoolog?

Nelitoval, protože ze širšího pohledu je geologie vlastně velmi cenný podklad pod tu živou přírodu. Poznal jsem to jako pedagog na Mendelově univerzitě v Brně, protože jsem učil „lesnickou geologii“ pro studenty lesnické fakulty, dále zemědělskou geologii pro studenty agronomické fakulty a dokonce geologii a půdoznalství pro studenty zahradnické fakulty v Lednici.

Jako geolog jsi poznal mnohé kraje. Která je podle tebe nejúžasnější geologická lokalita České republiky?

Zmínil jsem se o našich dávných studentských výzkumech v Barrandienu. Tehdy jsme lecos poznali a obdivovali, ale netušili, jakým unikátem se stane příkrý skalní sráz Klouk nad Suchomastským potokem (severně od obce Suchomasty, asi 12 km od Berouna). Budují ho vrstvy svrchního siluru a spodního devonu. Hranice mezi těmito dvěma geologickými útvary je tak jedinečná, že na zasedání 24. mezinárodního geologického kongresu v Montrealu (roku 1972) byla vyhlášena světově prvním stratotypem hranice mezi geologickými útvary silur – devon. Následně v roce 1977 jsme Klouk vyhlásili za chráněný přírodní výtvar (dnes národní přírodní památka). Také zde byl zřízen památník, který symbolizuje dvě geologické vrstvy spojené mezinárodním usnesením. Jeho autorem je akademický sochař Jiří Novotný, použitým materiálem je zbuzanský mramor, váží 6 tun a je vůbec prvním památníkem svého druhu.

A nejúžasnější geologická lokalita Českomoravské vrchoviny?

Já mám trvale jedinečný pocit z lokality Bory (obec vznikla v r. 1972 spojením Dolních Borů, Horních Borů a osady Cyrilov), je situovaná 8 km severně od Velkého Meziříčí a patří k našim předním mineralogickým lokalitám. Její věhlas přesahuje hranice České republiky, protože z katastrofu Borů je dnes známo přes 140 druhů minerálů – většina z nich byla zjištěna v pegmatitech. Dva z nich – cyrilovit a sekaninait jsou dokonce celosvětově nové pro mineralogický systém (první nazván podle nedaleké obce Cyrilov, a druhý podle brněnského profesora a mineraloga Josefa Sekaniny). Tyto a další minerály z této lokality jsou zastoupeny v mnohých muzeích u nás i v zahraničí. Proslulé jsou především odrůdy křemene, jako je kouřově hnědá záhněda či nádherně barevný růženín, dále se zde vyskytují dokonalé krystaly živce, turmalínu a třeba křemičitan cordierit je zde zastoupen takovými krystaly, které objemově patří k největším na světě. Pokud se někdo zeptá, jestli je možné si tu krásu v Jihlavě prohlédnout – tak ano! Předně v expozici Muzea Vysočiny, které má jeden z nejhezčích souborů minerálů z této lokality, a dále na Vysoké škole polytechnické Jihlava, jejíž insignie (rektorské žezlo či rektorské i prorektorské řetězy) jsou vyzdobeny drahými kameny z Vysočiny a mezi nimi ty borské početně převládají.

Tolik krátký rozhovor s jubilantem. Je skvělé, že čerstvý osmdesátník RNDr. Zdeněk Laštovička, CSc., si stále udržuje pozoruhodnou svěžest fyzickou i duševní, poskytuje rozhovory, předává informace a postřehy mladších generací, a to je nedocenitelné. Nejen proto mu patří naše díky i gratulace.

Pavel Bezděčka

O překotném nakupování

Rok 1921 v Třešti. První světová válka je stále v živé paměti, španělská chřipka řádila ještě nedávno (1918–1920), a aby toho nebylo málo, na sklonku roku 1920 vyhořela celá Nádražní ulice. Moc klidu si třeštský občané od konce války zatím neužili. A stále to nekončí, prezident Masaryk 23. října 1921 vyhlásil částečnou mobilizaci, o podrobnostech informovaly vyhlášky vylepené po celém městě. Mobilizace souvisela s druhým pokusem o návrat bývalého císaře a krále Karla I. na trůn. Mladý československý stát své hranice teprve upevňoval a jako všechny následnické státy se před podobnými pokusy musel bránit. Částečná mobilizace probíhala vcelku hladce, ale měla za následek překotné nakupování. Toto mimořádné opatření i vzhledem k obecné drahotě vyvolalo okamžitou paniku mezi obyvateli, jak o tom v roce v Kronice Dívčí obecně a měšťanské školy v Třešti (1921–1922) píše ředitel této školy Jan Kasalý: „Když byla 23. 10. vyhlášena částečná mobilizace, tu se mnozí

lidé plašili v obavě, že nastane-li válka, bude opět větší drahota a že zboží zmizí; proto nakupovali všeho v hojnosti, hlavně látek a obuvi. Venkované, kteří za obilí, brambory aj. hojně tržili a veliké zásoby hotových peněz doma stále chovali, přijžděli a na vozích celé náklady látek, cukru, petroleje atd. odváželi; vláda vydala proti tomuto nerozumu nejprve poučení, pak i zákazy, které však málo byly platné; teprve po vyhlášení demobilizace se lidé zase uklidnili a nastaly poměry klidnější. Obchodníci, kteří toho dovedli využití, stržili mnoho peněz a prodali namože i zboží špatné a kde jaký šmejd.“

Nepřipomíná vám to něco? Je zajímavé, jak vzniká – v minulosti i dnes – u mnoha z nás najednou stejná potřeba pořídit si určitý druh zboží, v jednom státě je to toaletní papír a jinde těstoviny, kdysi látky a dnes mouka.

Milina Matulová

Co nového v jihlavském mykologickém klubu

Klub díky koronavirové krizi nějakou dobu nefungoval a jeho členové a příznivci se nemohli nějakou dobu setkávat. Ale díky uvolňování se konečně začíná i u nás něco dít.

Prvním počinem je jarní mykologická poradna, která začala fungovat od pondělí 1. června 2020. Pár zájemců hned na první poradnu opravdu přišlo, ale kromě opožděného nálezu hlívy ústřičné a závojenky podtrnky nepřinesli nic dalšího.

Další akcí, která se uskutečnila v sobotu 6. června, byla první letošní houbařská vycházka. Zamířili jsme do lesů v okolí Velkého Špičáku. Volba padla na tuto lokalitu z prostého důvodu, je zde ještě dostatek lesních porostů. Velký Špičák je především jedlová bučina s vtroušeným javorem klenem. Zájemců se sešlo přes dvacet, především však členů klubu. Po vzájemném uvítání předseda klubu ing. Burel prezentoval houby, které nasbíral den předtím na sídlišti Březinovy sady. Mimo jiné byl zajímavostí i nález hříbu dubového. Po té následovalo symbolické odemčení lesa a procházka mohla začít. Od hájenky v Třešti jsme se vydali směrem k tzv. Cyrilce a kolem Velkého Javoří jsme se vraceli zpět. A co jsme našli? Smrže obecného, penízovku dubovou, ronivku podhorskou, helmovku žlutonohou a ředkvičkovou, hnědáka schweinitzova, bránovítku jedlovou, helmovku zoubkovanou. Ve vodě byla nalezena míhavka odbarvená, která roste nehojně obvykle na jaře v čisté tekoucí vodě ve skupinách na odkorněných větvích různých listnáčů, alespoň částečně namočených ve vodě.

Dnes bych chtěla představit zajímavou houbičku jménem čapulka bahenní, kterou mi dovezl kolega botanik ze Žďárských vrchů. Čapulka bahenní (*Mitryla paludosa*) je vřecovýtrusá houba z čeledi voskovičkovitých, která upřednostňuje čistou vodu, hojnější je proto ve vyšších polohách. Její horní plodná část je 5–25 mm velká, nepravidelně válcovitá, kulovitá nebo kyjovitá, dutá, křehká, žlutá nebo žlutooranžová. Stopka (třeň) je 20–40 mm velká a bývá zřetelně oddělená od vrchní části. Je dutá a křehká a vyznačuje se průsvitně bělavým až bělavě našedlým zbarvením.

Eva Charvátová

Míhavka odbarvená, foto A. Boudný

Čapulka bahenní, foto Wikipedie

Relikviář podruhé

V minulém čísle *Museum Factum* jsme měli možnost se seznámit s historií mimořádné zlatnické památky na našem území – relikviářem sv. Maura – od doby jejího vzniku ve 13. století až do konce 19. století, kdy byla převezena do Bečova nad Teplou. Panství Bečov patřilo šlechtickému rodu Beaufort-Spontin pocházejícímu z území dnešní Belgie od roku 1816, postupně se ovšem z původně zřejmě sezonního lázeňského sídla stala rezidence trvalejšího charakteru. O tom, že rodina na přelomu 19. a 20. století toužila spojit svůj osud výhradně s prostorem Rakousko-Uherska, svědčí kromě převozu cenností typu relikviáře také transport rodového archivu, který byl rovněž v západních Čechách uložen.

O prvotním umístění relikviáře na Bečově nejsou zcela přesné zprávy, předpokládá se nicméně, že tomu bylo v zámecké kapli sv. Petra v prostorách barokního zámku. Odtud také pocházejí jediné historické fotografie předmětu pořízené v době tzv. první republiky. Relikviář nebyl nijak veřejně prezentován, byl součástí privátní sbírky šlechtického rodu, nicméně s jeho existencí se na druhou stranu rodina netajila. Změna nastala až v období po skončení II. světové války. Beaufort-Spontinové, kteří v jejím průběhu sympatizovali s nacistickým Němcem, se odebrali na své statky v Rakousku a některé předměty (zřejmě spíše sentimentální povahy) si vzali s sebou. Poměrně rozměrný relikviář a také například sbírku archivních vín a koňaků se však rozhodli ukrýt, konkrétně v prostorách kaple středověkého hradu Bečov. Předpokládali patrně, že se budou moci po určité době od skončení války pro předměty vrátit, politická situace v Československu jim to ale nedovolila. Vzhledem

k faktu, že Bečov nad Teplou se nalézá v oblasti bývalých Sudet, vyměnila se zde většina obyvatelstva a informace o tom, že zde snad byl někdy podobný předmět uložený, zapadla. Znovu se příběh relikviáře začal psát až o necelých 40 let později.

V roce 1984 navštívil československou ambasádu ve Vídni americký obchodník Danny Douglas s návrhem, že by rád od státu odkoupil památku uloženou na území ČSSR, a to za 250 000 \$. Ačkoli návrh zněl velmi lákavě, existovalo nebezpečí, že by tento předmět mohl pocházet z trestné činnosti. Proto byla také (v souběhu s vyjednáváním smlouvy o prodeji předmětu s americkým obchodníkem) pověřena pátráním po památce skupina kriminalistů z Federální kriminální ústředny. Ačkoli nedisponovali příliš mnoha informacemi, podařilo se jim na základě rozhovorů s Danny Douglasem zjistit přibližnou velikost předmětu (přirovnáno ke konferenčnímu stolu) a oblast jeho uložení (západní Čechy). Na základě spolupráce s knihovníky z Uměleckoprůmyslového musea v Praze pak došli k závěru, že hledaným předmětem je právě relikviář sv. Maura. Vydali se proto těsně před podpisem smlouvy o prodeji starozitnosti do Bečova nad Teplou, kde díky pátrání s minohledáčkami objevili dne 5. listopadu 1985 relikviář pod podlahou hradní kaple. Jelikož existovala oprávněná obava, že by předmět i tak mohl být prodán za hranice, odvezli jej s sebou ještě téhož dne pro Prahu. Do Bečova se pak po mnoha administrativních průtazích a náročném restaurování vrátil v roce 2002. Pokračování příště...

Kateřina Rozinková

Hrad a zámek Bečov nad Teplou

PŘÍMĚSTSKÝ TÁBOR ZA ZVÍŘÁTKY DO POHÁDKY

Letos pořádá Muzeum Vysočiny Jihlava vedle již tradičního knihovědného příměstského tábora ještě jeden nový, přírodovědný, nazvaný Za zvířátky do pohádky. Uskuteční se v termínu **od 10. do 14. srpna 2020** a je určen **dětem ve věku 7–11 let**. Během týdne plného pohádkových příběhů z Vysočiny se účastníci seznámí s některými zvířátky, která žijí v našem regionu, poznají jejich přirozené prostředí a společně s nimi zažijí spoustu dobrodružství. Na závěr připraví dramatické zpracování jednoho z příběhů a představí jej rodičům. Kapacita je 15 dětí, vedení se ujmou zkušení muzejní lektoři a pedagogové.

Cena zahrnující stravování, dopravu a vstupy je 1500 Kč.

Další informace a příslušné formuláře jsou zveřejněny na muzejních webových stránkách.

Renata Kremláčková, Dana Oberreiterová, Klára Bezděčková

Muzeum Vysočiny Jihlava

- Do 25. 10.** **Archeologické výzkumy na Jihlavsku**
prezentace nejnovějších archeologických nálezů v uplynulých 30 letech
- Do 2. 8.** **„75“ Fotograf Antonín Chloupek**
průřez celoživotní fotografickou tvorbou v autorově jubilejním roce
- 12. 6. – 6. 9.** **100 let skautingu v Jihlavě**
připomínka výročí založení jihlavského střediska organizace rozšířené po celém světě

- 26. 6. – 6. 9.** **Dopravní prostředky – z místa na místo v balíčku karet**
letní cestovatelská výstava připravená ve spolupráci s Clubem sběratelů hracích karet
- 6. 8. – 4. 10.** **Jiří Brodina – Obrazy**
obrazy Jiřího Brodiny jsou z dobrého světa – je to svět něhy, ticha, pastelových barev a pohody

Kavárna Muzeum

- Do 6. 7.** **Dětskýma očima**
jedno z prvních představení tvorby pro děti Lenky Klofáčové
- 8. 7. – 16. 8.** **Portréty zvířat**
jihlavský fotograf Pavel Zach představí kolekci snímků, které pořídil v jihlavské zoologické zahradě v průběhu posledních pěti let
- 18. 8. – 4. 10.** **Postřehy z krajin blízkých i vzdálených**
autorka Vlasta Böhmová představí fotografie krajiny a přírody Vysočiny a snímky z cest po Evropě, Maroku a Kubě

Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť

- 30. 6. – 30. 9.** **Nebylo to tak dávno**
fotografie Miroslava Čučky z nedávné a přitom tak jiné doby

Hrad Roštejn

- Do 30. 9.** **Kameny a draho-kameny**
výstava představující práce šperkaře Miroslava Štěpánka a sbírkové předměty Muzea Vysočiny Jihlava

ZMĚNA PROGRAMU VYHRAZENA!

Museum Factum
10. ročník, 2/2020

čtvrtletník Muzea Vysočiny Jihlava

MK ČR E 19885
ISSN 1805-0484 (tisk)
ISSN 1805-0492 (on-line)

Vydává: Muzeum Vysočiny Jihlava,
příspěvková organizace,
Masarykovo nám. 55, 586 01 Jihlava
IČ: 00090735, muzeum.ji.cz,
muzeum@muzeum.ji.cz
tel.: 567 573 880

Redakce: Mgr. Ludmila Moržolová
(morzolova@muzeum.ji.cz),
Pavel Bezděčka
(bezdecka@muzeum.ji.cz)
Foto na obálce: Jiří Juříčka, MVJ
Grafický návrh a DTP: Oldřich Žaluda